

Dorota Gołek-Sepetliewa
University of Silesia in Katowice
dorota.golek-sepetliewa@us.edu.pl
ORCID: 0000-0002-8461-2025

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE

NR 26 (2024)

DOI: 10.14746/pss.2024.26.8

Data przesłania tekstu do redakcji: 10.11.2023

Data przyjęcia tekstu do druku: 24.04.2024

Czarnomorskie wizje w liryce Christa Fotewa

ABSTRACT: Gołek-Sepetliewa Dorota, *Black Sea Visions in the Lyric of Hristo Fotew*, "Poznańskie Studia Slawistyczne" 26. Poznań 2024. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne," Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 149–165. ISSN 2084-3011.

The purpose of this article is to interpret the semantic dominants in the lyrics of the Bulgarian writer Hristo Fotew, which deal with the diverse visions of the Black Sea coast, Burgas, the port, the inhabitants, the newcomers, and the sea waters. The analysis includes selected poems from the following volumes: *Ballad Journey* (1961), *Lyrics* (1965), *Sentimental Dedications* (1967), and *Collected Works*. Vol. 1: *Poetry* (1998). Attention is focused on the subjective identification with place and strategies for creating symbolic, metaphorical, imaginary, geographical, and historical space and its maritime elements. The seaside landscape becomes the inspiration for the poetic imagination, at the same time constituting the object of lyrical creation. Images of the sea also become a probe into the poet's mental state, the individual elements of the maritime landscape being a metaphor for human experience. In the ballad convention, the sea takes on fantastic, supernatural, mysterious qualities and is the place of existence of mythical characters.

KEYWORDS: Black Sea; Hristo Fotew; Burgas; Bulgarian poetry

This is an open access article licensed under the Creative Commons BY-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>). © Copyright by the Author(s).

Christo Fotew¹ określany jest poetą czarnomorskiego Burgasu (Иров, 1984, 31), podobnie jak inni znani lirycy związani z tym miastem – Nedjałko Jordanow czy Petja Dubarowa. Według Płamena Dojnowa utrwalona w twórczości Fotewa emblematyczna wizja miasta sprawia, że nazwa Burgasu staje się unikalnym i wyrazistym elementem w tradycji literatury narodowej (Дойнов, 2010, 5). Bułgarski badacz wyodrębnia również alternatywną wobec kanonu socrealistycznego twórczość Christa Fotewa, Konstantina Pawłowa, Nikołaja Kynczewa, Binia Iwanowa, Iwana Canewa, Ekateriny Josifowej, Iwana Dinkowa, Stefana Geczewa oraz Iwana Teofiłowa i zalicza do nurtu poezji personalistycznej drugiej połowy XX wieku (Дойнов, 2012, 7). Jego cechy dystynktywne to: indywidualizm twórczy, wyraźnie uformowany kodeks etyczny i poczucie osobistej odpowiedzialności, emancypacja osobowości poety pozbawionej narzuconych schematów społecznej i grupowej identyfikacji, niechęć do instytucjonalnych zobowiązań, zainteresowanie człowiekiem manifestowane w wielokontekstowych obrazach ludzkiej egzystencji. W przypadku Fotewa akcent pada na silnie zarysowaną osobowość: „артистичен и непрактичен, осенен бохем и маг на словото, възторжен владетел на кръчми и на думи. За него сякаш предварително знаем, че мярата за словото и мярата за човека съвпадат изцяло”²

1 Christo Fotew urodził się w 1934 roku w Stambule. Kiedy miał sześć lat, jego rodzina postanowiła przenieść się do Burgasu. Tutaj ukończył szkołę podstawową i kontynuował naukę w szkole średniej w Sliwenie. Bez powodzenia kandydował do Akademii Sztuk Pięknych. Pracował przez kilka miesięcy jako marynarz na statku rybackim, później był artystą w pracowni malarstwa ściennego w Jambole, a także dramaturgiem w Teatrze Dramatycznym w Burgasie. W okresie 1964–1990 pełnił funkcję sekretarza burgaskiego Towarzystwa Pisarzy – lokalnego oddziału Związku Pisarzy Bułgarskich. Zasiadał w kolegium redakcyjnym pisma „Mope”, a od końca lat 80. do 1992 roku był jego redaktorem. Już od schyłku lat 40. publikował swoje wiersze w burgaskich periodykach. Debiut książkowy Fotewa przypada na rok 1961, kiedy wydano tomik *Баладично пътуване*. W kolejnych latach ukazywały się: *Лирика* (1965), *Сантиментални посвещения* (1967), *Пристанище* (1969), *Обещания за поезия* (1978), *Литургия за делфините* (1981), *Спомен за един жив* (1983), *Словесен пейзаж* (1984), *Венецианска нощ* (1989), *Събрани съчинения* (1998). W latach 90. przeprowadził się do stolicy, gdzie założył i prowadził wydawnictwo Christo Fotew. Zmarł w 2002 roku w Sofii.

2 W tłumaczeniu: „artystyczny oraz niepraktyczny, olśniony przedstawiciel bohemy i czarodziej słowa, pełen zachwyty władca knajp i słów. Jakbyśmy

(Дойнов, 2012, 43). Badaczka Gergina Krystewa wskazuje na proces formowania się wyrazistego obrazu burgaskiego artysty, który zostaje oparty na „представата за артистичност, естествена освободеност в нравите, общуването, писането, и бохемска нагласа”³ (Кръстева, 2014, 317). Z kolei Michaił Nedełczew wyodrębnia i analizuje grupę Fotewowskich wierszy, które wyrażają pochwałę życia wolnego od ideologii. Poeta wyraźnie lekceważy postulaty obowiązującego wówczas realizmu socjalistycznego i kreuje obrazy pozbawionego stagnacji życia niczym radosnego święta, miłości, portu otwartego na odległe przestrzenie, morza jako podmiotu istnienia i człowieka w pełni witalnych sił (Неделчев, 2010, 10). Pomimo podejrzliwości wobec liryki Fotewa płynącej ze strony oficjalnej krytyki i zarzutów nieurzeczywistnionej praktyki socrealistycznej, zyskuje on popularność i utwierdza swoje miejsce znaczącego bułgarskiego twórcy słowa drugiej połowy XX wieku.

Celem niniejszego artykułu jest interpretacja dominant semantycznych w liryce Fotewa, którymi są powracające wizje wybrzeża czarnomorskiego w projekcjach Burgasu, portu, mieszkańców oraz morza. Uwaga zostaje skupiona na podmiotowej identyfikacji z miejscem oraz na strategiach kreacji symbolicznych, metaforycznych, wymarzonych, geograficznych, historycznych przestrzeni i jej marynistycznych elementów. Możliwości twórczej relacji z miejscem opisuje Elżbieta Rybicka: „są pisarze, można rzec, geograficzni, badający gęstość i «konsystencję» miejsc, ich wielowymiarowość, otwartość na inne przestrzenie” (Rybicka, 2014, 111). Doświadczenie miejsca niesie nie tylko różnorodne sensory, lecz może okazać się źródłem intensywnych przeżyć i wywoływać emocjonalne reakcje na jego piękno czy unikalność. Kulturowe wzory doświadczania przestrzeni i ich rola w modelowaniu świata przedstawionego, według Janusza Sławińskiego, obejmuje m.in.: „ustalone waloryzacje moralne, światopoglądowe czy estetyczne miejsc, stref, kierunków, stron świata, krain – tłumaczące się na gruncie religii,

---

z góry wiedzieli, że u niego miara słowa i miara człowieka są tożsame”. W niniejszym artykule zamieszczam, o ile nie zaznaczono inaczej, własne tłumaczenia cytatów – D.G.S.

3 W tłumaczeniu: „wyobrażeniu o artystyczności, naturalnej swobodzie stylu bycia, komunikacji, twórczości i postawie przedstawiciela bohemy”.

mitologii, ideologii społecznych” (Sławiński, 1978, 12). W opinii Swetłozara Igowa lirykę Fotewa wyróżnia ekstatyczny ton, który służy do opisu nadmorskiej przestrzeni (Игов, 1984, 32). Dotychczas analizowano obrazy morza w perspektywie kategorii codzienności, słowa i miłości (Ангелова, 2010, 143–148). Sonia Angelowa wskazuje na poetycki opis zwyczajności nadmorskiego miasta, który służy m.in. uwypukleniu dramatyzmu i egzystencjalnych problemów ludzkości. Badaczka uznaje, że wieloznaczna kategoria morza domaga się słownej ekspresji, a jednym z ciekawszych jej ujęć jest zrównanie z archetypicznym wyobrażeniem prazródła istnienia i miłości.

W wierszu * * * *В бургаските покрайнини...* (Фотев, 1965, 11–12) poeta rejestruje zapamiętany pastoralny obraz domu rodzinnego, zamieszkiwanego przez rodziców i rodzeństwo, który mieścił się na obrzeżach Burgasu. Opisowi towarzyszy symbolistyczna nastrojowa sceneria zachodu słońca. Uwypuklone zostaje znaczenie miejsca w kategorii korzeni i tożsamości, które dają poczucie przywiązania oraz szczęścia. Na zasadzie podobieństwa został skomponowany tekst * * * *На улицата до голямото пристанище* (Фотев, 1998, 250–251), zawierający podmiotową deklarację pełni identyfikacji z przestrzenią portu, w której wypełniają się treści egzystencji – świat własnych myśli i przeżyć oraz obecności w świecie. Poeta z powodzeniem oddaje koloryt i klimat nadmorskiej ulicy, chłonie zmysłowo energię miejsca – pełnego radości, tańca i śpiewu w pełni lata:

На улицата до голямото пристанище –
 единствената улица в живота ми –
 танцуваха внезапните момичета
 и въздуха извайваше бедрата им.
 Мъжете се отпускаха по стълбите
 и уморени – тъмните им мускули
 прибираха крилете си... Жените им
 се търсеха във мъжките им погледи.
 Унесени – децата се притискаха
 в трептящите им хълбоци. Прозорците,
 които се люлееха от вятъра,
 изстрелваха блестящите си ножове,

но никој не умираше
[...] (Фотев, 1998, 250).

Manifestuje się postawa afirmacji życia, zgoda na naturalny porządek świata, bezpośrednie wypowiedzanie dylematów i tajemnic istnienia.

W autobiograficznym wierszu * * * *Кълна се аз всичко бих повторил...* (Фотев, 1967, 5–6) ujawnia się egzystencjalna refleksja o charakterze jednostkowym oraz uniwersalnym. Przeszłe i obecne doświadczanie topograficznych miejsc to element konstytuujący tożsamość poety. Podmiot liryczny wskazuje na Stambuł – miejsce swych narodzin i genealogii rodzinnej, przy jednoczesnym uwypukleniu bułgarskiego rodowodu, co oznacza niejednoznaczną przynależność oraz pochodzenie. Metaforyczny obraz miasta oznacza drogę życia pełną trudnych wyzwań i towarzyszącą im gamę rozlicznych emocji. Na płaszczyźnie ogólnoludzkich rozpoznań twórca wskazuje na teatralność miasta egzystencji, które zostaje utożsamione z najokrutniejszą sceną, gdzie dochodzi do obnażenia w sposób konieczny i nieunikniony autentycznej natury człowieka. Świadomość ta nie przesłania wewnętrznej radości, spokoju i energii życia, które pokonują wszelkie przeszkody, zniechęcenie i niepewności losu:

[...]
Приемам възхитителния риск
да бъда жив, не някакъв излишен
и мъртъв Христо Фотев да съм аз:
Роден в Истанбул. Тридесетгодишен.
Но българин. И жител
на Бургас
[...] (Фотев, 1967, 6).

Autokreacyjne i mitotwórcze zabiegi z wiersza * * * *Ти би могъл да бъдеш...* (Фотев, 1998, 198) pozwalają Fotewowi nadać sobie rangę poety Burgasu – silnej osobowości lokalnej bohemy. Impulsem twórczym staje się gama różnorodnych osobistych doświadczeń i emocji, w których dominują: smutek, miłość i pasja. Tematyka uwikłania w trudy egzystencji,

błędy młodzięcych wyborów i poczucia dysharmonii służą do wskazania posłannictwa liryki, które winno polegać na przewyciężaniu stanów dysonansu. Poetyka sprzeczności ujawnia się również w utworze * * * *Ах, най-подир свободен, весел, лош...* (Фотев, 1967, 8–9), gdzie nadmorski pejzaż miejski pełen wrażeń słuchowych – wibrujących dźwięków i odgłosów wiatru, stanowi tło dla opisu przestrzeni naznaczonej kontrastami i słabościami ludzkimi na zasadzie antytetycznych zestawień: upojenia alkoholowego – pełni świadomego życia, ciszy – dźwięków, miłości – samotności. Inne przeciwstawne paralele silnie osadzone i powracające w liryce Fotewa to: śmierć – życie, radość – rozpacz, witalność – beczynność. Ilustracją niech będzie wiersz *Умре* (Фотев, 1998, 194–195), w którym podmiot liryczny w roli marynarza snuje egzystencjalistyczne rozważania nad sensem cyklu życia i umierania, tempem istnienia i rezygnacji. W zawartości ideowej tekstu ujawniają się afirmacja i negacja życia splecione w metaforyczny wirujący krąg. Nobilitacja zdrowia, radości, szczęścia, pasji, miłości i ruchu kontrastuje z opisem tragicznych doświadczeń i znoju codzienności. Poeta rozpoznaje kryzysy bezruchu, przerażenia i grozy, jednak – powołując się na słowa Władimira Janewa – zostają przewyciężone romantyczną wiarą w cuda, zaś dojmujący pesymizm jest stłumiony odkryciem piękna energii, pulsu i ruchu życia (Янев, 2010, 60). Poeta ujawnia tożsame elementy swego światopoglądu w cyklu rozmów odbytych z Kirilem Gocewem: „Непреодолимо желание да се изправа на пръсти, така да се каже, да надмогна всекидневието, средата, бита, който малко или много оковава всички ни”⁴ (Гоцев, 1998, 7).

Burgas staje się miastem symbolicznego odrodzenia i metaforycznego zmartwychwstania w wierszu * * * *И там – на осемхилядния метър* (Фотев, 1967, 15). W tekście urzeczywistnia się apologia istnienia ludzkiego w jego etycznym i estetycznym wymiarze – piękna, autentyczności i indywidualizmu. Poczucie przywiązania i przynależności do miasta zawarte jest w utworze * * * *Тоя влак за Бургас...*

---

4 W tłumaczeniu: „Nieodparte pragnienie stanięcia na palcach, można by rzec oderwania się do rzeczywistości, środowiska, stylu życia, który w mniejszym lub większym stopniu zniewala każdego”.

Тоя влак за Бургас е тъй бавен.
Аз сънувам дъждовния плаж.
Там е моя живот – моя странен
и единствен словесен пейзаж.

Там съм целият аз – там забравям,
че съм кратък и лош – че съм аз.
Глас на гларус и аз осезавам
тоя – целия свят... Там в Бургас,

аз умирам от нежност и ярост.
(А се мислех за подвиг роден.)
Глас на гларус, о, писък на гларус –
възмутителен спомен за мен (Фотев, 1998, 196).

Podmiot liryczny identyfikuje się z nadmorskim, kreowanym słownie pejzażem, a Burgas jest jego centralnym punktem. Antoaneta Alipiewa zauważa, że opis miejsca geograficznego ustępuje identyfikacji z ekspresją przeżycia emocjonalnego: „Географските топоси са еквивалентни на емоционалните ситуации, получава се равенство между хора, градове, предмети”⁵ (Алипиева, 2010, 121). Przestrzeń miasta metaforycznie obejmuje cały wszechświat, a ujawniają się niej słabości i wewnętrzne sprzeczności jednostki, świadomej własnych ograniczeń. Opis elementu natury służy obrazowaniu stanu psychicznego bohatera lirycznego: odgłosy latającej mewy – przypominające niepokojący krzyk – natarczywie sugerują myśl o własnych urazach i niedostatkach. Swetłozar Igow wskazuje na właściwości ekspresyjnego – żywiołowego i dynamicznego stylu wypowiedzi lirycznej Fotewa, charakteryzującego się wyrażaniem zdziwienia, rytmicznymi powtórzeniami, nieoczekiwanymi pauzami, którym towarzyszy sugestywne bogactwo znaków interpunkcyjnych (Игов, 1998, 8). Te rozwiązania formalne w analizowanym wierszu służą pisarzowi do wyrażenia

---

5 W tłumaczeniu: „Geograficzne toposy są ekwiwalentami stanów emocjonalnych, skutkuje to zrównaniem ludzi, miast, przedmiotów”.

dynamiki ludzkiej egzystencji w jej rozmaitych przejawach, wśród których znajdują się niebezpieczeństwa losu, trudne wybory, balansowanie na granicy życia i śmierci.

Szpital burgaski z wiersza * * * *Но нищо не е повече след въздуха* (Фотев, 1967, 16–18) to miejsce trudno wysłowionego cierpienia. Poeta unika jednoznacznych formuł myślowych wyrażających zadumę nad istotą, pochodzeniem fizycznego i psychicznego bólu oraz jego wpływu na jakość, status i celowość egzystencji. Trudnej refleksji towarzyszy metaforyczna wizja ciężkiego powietrza szpitalnego, które jest przepełnione cierpieniem, milczeniem, samotnością, niepewnością, oczekiwaniem na diagnozę oraz nieuchronną świadomością zbliżającej się śmierci.

Godna uwagi w twórczości Fotewa jest także wizja pejzażu nowoczesnej cywilizacji industrialnej. W wierszu * * * *Ний повече не сме необходими на пейзажа...* (Фотев, 1967, 26–27) poeta zgodnie z socjalistyczną teorią ewolucji społecznej wskazuje na postęp techniczny i przemysłowy, skutkujący rozkwitem i rozwojem nadmorskiego organizmu. Poeta gloryfikuje i mitologizuje spektakularną budowę portu i jego twórców – robotników. Czyn ludzi pracy ujęty zostaje w kategorii kreacji, przewycięzania chaosu i odświętnego rytuału:

Ний повече не сме необходими на пейзажа!
 Той се завърши до последното движение –
 застина неподвижно!
 Да си тръгваме!
 Ний двамата участвахме в прекрасното
 строителство на покриви и стълбища.
 В прекрасното и льчезарно шествие
 на гларуси, на облаци, на кораби...
 (Пейзажът ни превръщаше в строители.)
 Ний изграждахме острова – и пръстена
 от приливи и отливи,
 съзидахме
 света – във ритуала си на влюбени!
 Но всичко е завършено... Да си тръгваме!
 Не казвай, че Дългът ни е да служиме

до края на пейзажа – тая статуя!
Какво ни обещава той? Утехата
на спомените – митове съмнителни?
Съмнителното-бутафорно щастие
пред фотообективите?
Да тръгваме!
[...](Фотев, 1967, 26).

Wiersz * * * *Душата ми почувства, че завинаги...* (Фотев, 1967, 28–29) zawiera obraz burgaskiego portu jako okna na świat, do którego zawijają statki z dalekich Włoch pełne pomarańczy. W dziecięcych doznaniach nabrzeże jawiło się bramą do dalekiej krainy, a bogaty świat wyobraźni stworzył fantastyczną wizję uosobionej – tańczącej i śpiewającej Italii.

Fotewowi bliskie są specyfika zawodu i losów marynarzy. Oddany żegludze bohater wiersza *Песента на цимбалиста* (Фотев, 1961, 12–13) odbywa dalekie podróże i przybija do różnych portów. Czas spędzany na łądzie wypełnia rozrywka w kasynie, gdzie spotykają się ludzie morza z miejscowymi kobietami w przyjaznej, dobroduszej i radosnej atmosferze. Przy dźwiękach muzyki, winie oraz śpiewie następuje przełamanie napięcia i pojawiają się romantyczne marzenia o miłości oraz tkliwe, zmysłowe wyznania. Wizja uczucia miłości w liryce Fotewa, zgodnie z opinią Nikoły Iwanowa, powiązana jest „с жизненост и хедонизъм, понякога с еротика, любовта е ведра, изразява се с красиви и запомнящи се образи, често граничи с екстаза”⁶ (Иванов, 2010, 64). Świat przeżyć miłosnych łączy się z zachwytem, siłą wzruszenia, rozkoszą i erotyką. Poeta obrazuje miłość w kategoriach niecodzienności oraz święta (Гоцев, 1998, 46)

Przedmiotem opisu w wierszu *Вълната* (Фотев, 1998, 222–224) jest przykuwające uwagę poety nadmorskie zjawisko natury – powstanie oraz rozbicie się fali. Wyszukane i zaskakujące porównanie ożywionej fali do siły ludzkich mięśni i substancjalności stali ma na

---

6 W tłumaczeniu: „z witalnością i hedonizmem, czasem z erotyzmem, miłość jest pogodna, wyrażona w pięknych i zapadających w pamięć obrazach, często graniczy z ekstazą”.

celu przedstawienie mocy i prędkość wodnego żywiołu – fenomenowi nieokiełznanej natury. Metaforyczna wizja ukazuje wyłonienie się fali w szerokich rama przestrzennych – powstaje pod gwiazdami i niebem, gdzie urasta do gigantycznych rozmiarów. Nabiera cech mitycznych, nierzeczywistych, geometrycznych, abstrakcyjnych, posiada zdolność pamięci, a jej ruch jest nieprzewidywalny. Atrybuty piękna nadane fali sprawiają, że przypomina dzieło sztuki wymykające się słownej reprezentacji, lecz dostarczające przeżyć estetycznych. Znaczenie żywiołu wody dla wyobraźni poetyckiej Fotewa opisuje Płamen Dojnow, uznawszy go za symboliczną i alegoryczną kategorię o wymiarze dynamicznym i wszechogarniającym, która swą mocą wypełnia byt, będąc jednocześnie bytem (Дойнов, 2012, 275). Takie ujęcie przywołuje na myśl filozofię wody Gastona Bachelarda, której następujące rozumienie proponuje Joanna Kotowska: „żywioł płynny w samej już swej istocie jawi się jako wieczna i niewyczerpana materia samorodna, która stale odradza się z siebie” (Kotowska, 2013, 145).

W ekstatycznym wierszu * * * *Морето* (Фотев, 1967, 39–41), w którym pobrzmiewają echa fascynacji witalizmem, został przedstawiony obraz Morza Czarnego jako wartości autotelicznej, wzbudzający podmiotowe wzruszenie, zachwyt i euforię. Ten szczególny typ postawy lirycznej został określony przez Michaiła Nedelczewa „pochwałą bytu” (Неделчев, 2010, 10), co urzeczywistnia się nie tylko w nobilitacji istnienia, lecz również negacji marnowania życia, oporu wobec postawy bierności i obojętności. Obiektem lirycznego opisu jest bezmiar wód o walorach krystalicznego piękna, potęgi przestrzennej, nieprzeniknionej tajemniczości, bogaty w gamę barw zależnych od pory dnia i roku, pełny zachwycających okazów fauny i flory. Morze uosobione w postaci świadka kultury greckiej wskazuje na znaczenie nobilitowanej i pełniej doniosłego znaczenia spuścizny antycznej na rodzimych ziemiach. Dotychczas zwracano uwagę na perspektywę kulturową liryki Fotewa. Płamen Dojnow akcentuje obecność płaszczyzn zróżnicowania cywilizacyjnego wybrzeża czarnomorskiego, skąd płyną źródła inspiracji dla wzorów doświadczania wielowymiarowej przestrzeni: „колебанието на баладичния почерк върху медитеранската пластика и антическите гласове на морето, върху хоризонта, в който се сливат любовното всекидневие и всечовешката взаимност, върху словесния

пейзаж за сътворяване на въображаем алтернативен свят, моделиран от спомени за преодоляна смърт и видения за жени⁷ (Дойнов, 2012, 252).

Żywioł i niebezpieczeństwo wód morskich w realistycznym obrazie młodej topielicy, której ciała nie udało się odnaleźć, stanowi temat tekstu lirycznego * * * *Морето само живите обича* (Фотев, 1961, 10). Poeta transponuje obraz tragicznego zdarzenia na wizję fantastyczną i przełamuje stylizacją balladową oraz baśniową. W kreowanej rzeczywistości lirycznej uosobione, tajemnicze i niebezpieczne, pełne nieprzeniknionych głębin wody wzbudzają przerażenie i przestrasz. Panuje powszechne przekonanie, że morze darzy szczególną miłością żywych, zaś martwych wyrzuca na brzeg. W tym kontekście fiasko akcji poszukiwawczej łączone jest z zagadką nieodwzajemnionej miłości dziewczyny do pewnego marynarza:

Морето само живите обича,
А мъртвите изхвърля на брега.
Едно момиче, ах, едно момиче
Морето не изхвърли на брега.
Остана само кърпата позната
Да се прилива с белите вълни.
Момичето обичаше моряка,
Моряка – всички хубави жени.
[...] (Фотев, 1961, 10).

Fascynacja konwencją balladyczną, mającą swe korzenie w pieśni ludowej, dotyczy również wiersza *Стихотворение* (Фотев, 1961, 11). Tekst liryczny zawiera wyrazisty, plastyczny i pełen tajemnicy obraz morza budowany za pomocą wrażeń wzrokowych (kształt, blask, paleta jasnych barw) i słuchowych (dźwięk, szum fal). Stanowi on scenierię

---

7 W tłumaczeniu: „płynność stylu balladowego opartego na śródziemnomorskiej plastyce i antycznych odgłosach morza, na horyzoncie, gdzie łączą się miłosna codzienność i uniwersalna wzajemność, na słownym krajobrazie w celu powołania wyimaginowanego świata alternatywnego, który jest oparty na wspomnieniach o przewyżnionej śmierci i kobiecych wizjach”.

dramatycznego zdarzenia – rozstania bohatera lirycznego z ukochaną. Motyw odpłynięcia mitycznej kobiety nimfy w głąb morza i pozostania jej w świetlonej fali otoczony jest aurą zagadkowości, otwierającej na nadprzyrodzony sens obrazu. Odpowiada on wizji filozoficznej Gastona Bachelarda, dla którego woda to „ojczyzna nimf żywych, jest również ojczyzną nimf umarłych. Ona to jest prawdziwą materią śmierci *par excellence* kobiecej” (Bachelard, 1975, 153)

W balladzie *Венецианска нощ* (Фотев, 1961, 25–29) przedmiotem opisu jest żywiołowa i właściwa dla miasta portu burgaska noc – pełna namiętności, zabawy, tańca, śmiechu i muzyki, która zostaje zestawiona z wyobrażeniem o Wenecji:

Замлъкнаха флигорните, замлъкна
 последното танго със барабана
 и в тишината дълго ръкопляска
 на хората и песните морето.
 А хората танцуваха, звучеше
 в сърцата друга музика, по-властна.
 Очите се целуваха по-тъмни,
 по-зрели и по-страстни от морето.
 И всички бяха толкова достъпни.
 И всички бяха толкова красиви.
 Заченатите във такива нощи
 ще са поети, влюбени в морето.
 А върху всички с лунната си маска
 блестеше светла, светла, просто бяла
 нощта бургаска, ах, нощта бургаска,
 наречена сега венецианска
 нощ
 [...] (Фотев, 1961, 25).

Poeta nobilituje bułgarski port – jego mieszkańców oraz przyszłości – i powołuje do życia ideę autentyczności w symbolice nieobecności weneckiej maski, która przesłaniałaby szczere oblicze i przeżycia. Patetyczny ton wiersza sprzyja kreowaniu podniosłej atmosfery i rangi Burgasu, gloryfikowaniu siły, dostojności i pracy marynarzy,

rybaków, monterów, bosmanów. Powraca również strategia uosobienia morskich wód – nadprzyrodzonego pierwiastka lirycznego świata, które deklaruje swą przychylność i aprobatę dla ludzi morza.

W analizowanym wierszu pojawia się również wizja portu tonącego w wieczornym mroku, co wywołuje dziecięce doznania i wspomnienia. Siła wyobraźni pozwalała na przekształcenia w percepcji świata realnego – widok masztu stawał się symbolem tajemnicy, a jej centralnym punktem – mityczna Atlantyda. Poeta podziwia też wyobrazony i wymarzony ideał kobiety, opisuje piękno ciała, urody, dopełnionych blaskiem biżuterii. Enigmatyczna postać ulega metamorfozom, zmienia rzeczywisty kształt, scala się z elementami natury, zamiast słów z ust wylatują różnokolorowe pachnące kwiaty. Obraz jest idylliczny, wolny od niespełnienia i zawodu miłosnego.

W wierszu *Балада за себе си след заминаването на Мария* (Фотев, 1961, 37–40) metaforyczna wizja morza staje się probierzem stanu psychicznego poety – poczucia nieuchronnego przemijania młodości. Ujawnione zostają fascynacje poetyką impresjonizmu i symbolizmu, które manifestują się w nastrojowości i plastyczności nadmorskiego pejzażu, będącego jednocześnie przedstawieniem wewnętrznej kondycji człowieka. Wizje bezkresnej piaszczystej plaży, dalekiego horyzontu, otwartej i nieprzeniknionej przestrzeni w scenerii nocy i blasku księżyca – sugerują refleksję o nieskończoności i wieczności.

Tytuł tekstu lirycznego *Тържествена литургия за делфините* (Фотев, 1998, 192–193) odwołuje do formy modlitewnej i kontrastuje z jego tematyką, która dotyczy bestialskiego mordu delfinów. Poeta kreśli obraz współuczestnictwa w aktach okrucieństwa, przemocy i rozlewu krwi niewinnych istot na morzu, które *post factum* powodują w bohaterze lirycznym wewnętrzny sprzeciw, przerażenie i ponurą refleksję. Apologia morza łączy się w tym przypadku z afirmacją istnienia i stanowi remedium na doświadczenie traumy (v. Гоцев, 1998, 98).

Obserwacja detali nadmorskiego pejzażu skłania poetę do refleksji filozoficznej nad kategoriami moralnymi – zobowiązaniem poety do obrony dobra i piękna. W utworze *Морските дървета* (Фотев, 1998, 236–240) obraz nadmorskich drzew przekształca się w metaforę bezmiaru podmiotowych doświadczeń:

И никога аз няма да забравя.
Завинаги ще отнеса със себе си
дърветата – самотните дървета,
надвесени по пясъка на моето крайбрежие.

На Анхиало гордите дървета
и скръбните дървета на Каварна.
Със корени – горчивите в морето,
а сладките в земята. И с корони –
мечтата, моделирана на вятъра
в най-чистата си форма... На едните
короната – как скача тя тъй, както
делфина (или спомена за него)
из паметта ми ужасена.. Стига.
На другите, които са по-плътни,
короната прилича на луната.
Едните или другите – пред всички
на мократа земя ще коленича,
за да усетя гордостта, с която
се носи и най-тежката корона.
Навярно във това е красотата
на морските дървета... [...] (Фотев, 1998, 236–237).

Poszczególne elementy – korzenie, gałęzie i korona tworzą krąg znaczeń odpowiadający rodowodowi, dojrzywaniu i życiowym wyborom. Odzwierciedla podmiotową egzystencję w jej skomplikowanej strukturze losów, koniecznością przewyciężania przeciwności, strachu i pozostania wiernym obranym wartościom.

Z kolei w wierszu *Морето* (Фотев, 1998, 246–249) wizja morza stanowi metaforę życia ludzkiego – mieszczącego wartość przyjaźni i stanowiącego rezerwuar wspomnień rozlicznych emocji – od euforii do rozpacz. W odmiennej perspektywie alegoryczne morze wypełnia wewnątrz człowieka, co oznacza bogactwo doświadczeń egzystencjalnych i punktów zwrotnych w historii życia. Dopełnieniem jest kreacja wód morskich wypełniających cały świat oraz pełnych obfitości fauny i flory, symbolizujących harmonię istnienia.

Nadmorski krajobraz staje się inspiracją i natchnieniem dla wyobraźni poetyckiej, stanowiąc jednocześnie obiekt lirycznej kreacji. Pejzaż kulturowy kreślony przez Fotewa zawiera wyraźne ślady identyfikacji historyczno-cywilizacyjnej. Wyraźnym impulsem jest tradycja śródziemnomorska w odnalezionych śladach spuścizny greckiej. Obrazy miejsca w perspektywie historycznej koegzystują z wyobrażeniami odległych przestrzeni geograficznych, tworzą wielopłaszczyznową jedność. Na wizję wybrzeża czarnomorskiego nakładają się wyobrażenia Południa, który kształtują wizję odległej Italii i Wenecji. Współczesne oblicze Burgasu konstytuują obrazy postępu technicznego i socjalistycznej przemysłowości. Lirykę Fotewa wyróżnia szczególna sensualność w podmiotowym doświadczeniu elementów morskiego pejzażu. Zwracają uwagę szczególnie projekcje piękna natury oraz motywy przywiązania do rodzimego miejsca, żywołości mieszkańców i portowego ruchu. Obrazy morza stają się również probierzem stanu psychicznego poety, poszczególne elementy pejzażu marynistycznego stanowią metaforę zmienności ludzkiego losu i doświadczeń. W planie ideowo-stylistycznym urzeczywistnia się apologia pełni istnienia, zachwyt nad pięknem indywidualizmu, pragnienie przezwyciężania stagnacji oraz marzenie o zmysłowej miłości. Nobilitacja dotyczy również ludzi morza, których losy naznaczają dynamika przygód, niepewność biegu zdarzeń i pasja zawodu. Konwencja balladowa służy fantastycznym, tajemniczym, nieprzeniknionym ujęciom żywiołu morza, który jawi się jako kategoria dynamiczna i wszechogarniająca oraz miejsce egzystencji nadprzyrodzonych istot.

Bibliografia

- Bachelard, G. (1975). *Wyobraźnia poetycka. Wybór pism*. Tłum. H. Chudak, A. Tarkiewicz. Warszawa: PIW.
- Kotowska, J. (2013). *Dwa żywioły bezkresu. Woda i powietrze w filozofii Gastona Bachelarda*. „Racjonalia. Z punktu widzenia humanistyki”, nr 3, s. 140–153. DOI 10.15633/r.271.
- Rybicka, E. (2014). *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*. Kraków: Universitas.

- Sławiński, J. (1978). *Przestrzeń w literaturze: elementarne rozróżnienia i wstępne oczywistości*. W: *Przestrzeń i literatura*. Red. M. Głowiński, A. Okopień-Sławińska. Wrocław: Ossolineum, s. 9–22.
- Алипиева, А. (2010). *География на чувството в поезията на Христо Фотев*. W: *Христо Фотев в българската литература и култура. Изследвания, статии, есета*. Red. П. Дойнов. София: Издателство Кралица Маб, s. 116–124.
- Ангелова, С. (2010). *Морето ка то словесно битие в поезията на Христо Фотев*. W: *Христо Фотев в българската литература и култура. Изследвания, статии, есета*. Red. П. Дойнов. София: Издателство Кралица Маб, s. 143–148.
- Гоцев, К. (1998). *Разговори с Христо Фотев*. София: Агенция Меридиани.
- Дойнов, П. (2010). *За Христо Фотев*. W: *Христо Фотев в българската литература и култура. Изследвания, статии, есета*. Red. П. Дойнов. София: Издателство Кралица Маб, s. 5–7.
- Дойнов, П. (2012). *Алтернативният канон. Поетите*. София: Издателство на Нов български университет.
- Иванов, Н. (2010). *Едно от слънчевите деца на българската поезия*. W: *Христо Фотев в българската литература и култура. Изследвания, статии, есета*. Red. П. Дойнов. София: Издателство Кралица Маб, s. 64–73.
- Игов, С. (1984). *Поетът или слово за Христо Фотев*. „Море”, т. 1–2, s. 31–42.
- Игов, С. (1998). *Преговор*. В: *Избрани съчинения*. Т 1: *поезия*. София: Издателство Казански, s. 5–22.
- Кръстева, Г. (2014). В „утробата на кита”, или „тихият вик” на българските поети през 60-те и 70-те години на XX век. „Poznańskie Studia Slawistyczne”, nr 6, s. 311–324. DOI 10.14746/pss.2014.6.21.
- Неделчев, М. (2010). *Поетическата възхвала на битието*. W: *Христо Фотев в българската литература и култура. Изследвания, статии, есета*. Red. П. Дойнов. София: Издателство Кралица Маб, s. 10–24.
- Фотев, Х. (1961). *Баладично пътуване*. София: Български писател.
- Фотев, Х. (1965). *Лирика*. София: Български писател.
- Фотев, Х. (1967). *Сантиментални посвещения*. София: Български писател.
- Фотев, Х. (1998). *Избрани съчинения*. Т 1: *поезия*. София: Издателство Казански.
- Янев, В. (2010). *Христо Фотев или за феерията на поезията*. W: *Христо Фотев в българската литература и култура. Изследвания, статии, есета*. Red. П. Дойнов. София: Издателство Кралица Маб, s. 58–63.
- [Алипиева, А. (2010). *Geografii na čuvstvoto v poeziata na Hristo Fotev*. W: *Hristo Fotev v b"lgarskata literatura i kultura. Izsledvaniâ, statii, eseta*. Red. P. Dojnov. Sofiâ: Izdatelstvo Kralica Mab, s. 116–124.
- Angelova, S. (2010). *Moreto kato slovesno bitie v poeziata na Hristo Fotev*. W: *Hristo Fotev v b"lgarskata literatura i kultura. Izsledvaniâ, statii, eseta*. Red. P. Dojnov. Sofiâ: Izdatelstvo Kralica Mab, s. 143–148.
- Gocev, K. (1998). *Razgovori s Hristo Fotev*. Sofiâ: Agenciâ Meridiani.
- Dojnov, P. (2010). *Za Hristo Fotev*. W: *Hristo Fotev v b"lgarskata literatura i kultura. Izsledvaniâ, statii, eseta*. Red. P. Dojnov. Sofiâ: Izdatelstvo Kralica Mab, s. 5–7.

- Dojnov, P. (2012). *Alternativniât kanon. Poetite*. Sofiâ: Izdatelstvo na Nov b"lgarski universitet.
- Ivanov, N. (2010). *Edno ot sl"nčevite deca na b"lgarskata poeziâ*. W: *Hristo Fotev v b"lgarskata literatura i kultura. Izsledvaniâ, statii, eseta*. Red. P. Dojnov. Sofiâ: Izdatelstvo Kralica Mab, s. 64–73.
- Igov, S. (1984). *Poet"t ili slovo za Hristo Fotev*. „More”, t. 1–2, s. 31–42.
- Igov, S. (1998). *Pregovor. V: Izbrani s"čineniâ. T 1: poeziâ*. Sofiâ: Izdatelstvo Kazanski, s. 5–22.
- Kr"steva, G. (2014). V „utrobata na kita”, ili „tihan vik” na b"lgarskite poeti prez 60-te i 70-te godini na XX vek. „Poznańskie Studia Slawistyczne”, nr 6, s. 311–324. DOI 10.14746/pss.2014.6.21.
- Nedelčev, M. (2010). *Poetičeskata v"zhvala na bitieto*. W: *Hristo Fotev v b"lgarskata literatura i kultura. Izsledvaniâ, statii, eseta*. Red. P. Dojnov. Sofiâ: Izdatelstvo Kralica Mab, s. 10–24.
- Fotev, H. (1961). *Baladično p"tuvane*. Sofiâ: B"lgarski pisatel.
- Fotev, H. (1965). *Lirika*. Sofiâ: B"lgarski pisatel.
- Fotev, H. (1967). *Santimentalni posvešeniâ*. Sofiâ: B"lgarski pisatel.
- Fotev, H. (1998). *Izbrani s"čineniâ. T 1: poeziâ*. Sofiâ: Izdatelstvo Kazanski.
- Ânev, V. (2010). *Hristo Fotev ili za feeriâta na poeziâta*. W: *Hristo Fotev v b"lgarskata literatura i kultura. Izsledvaniâ, statii, eseta*. Red. P. Dojnov. Sofiâ: Izdatelstvo Kralica Mab, s. 58–63.]

- **DOROTA GOŁEK-SEPETLIEWA**, Assistant Professor at the Institute of Literary Studies, Faculty of Humanities, University of Silesia in Katowice, is a specialist in Bulgarian studies and history of literature. She has authored a monograph on Bulgarian poet Konstantin Pavlov, over twenty scholarly articles and several reviews; she conducts extensive research on such issues as cultural memory and trauma in literary studies, poetry as a medium of cultural and traumatic memory, figures of memory in contemporary Bulgarian poetry, memory policies towards communism in Bulgaria after 1989 and their representation in texts of culture. She has recently published a book *Cultural Memory and the Symptoms of Trauma. The Idea of Homeland in Bulgarian Poetry After 1989* (2023).